

LÄRARNAS
RIKSFÖRBUND

Lärares arbetstid - en arbetsmiljöfråga

Lärares arbetstid - en arbetsmiljöfråga

Innehåll

Undervisning	3
Förtroendearbetstid	5
Arbetstid och arbetsbelastning i vår arbetsmiljöundersökning	5
Viktiga och angelägna skolreformer	6
Undersökningsresultat	7
Arbetsmiljöundersökning 2011	8
Lärares arbete på sportlovet 2010	14
Skriftliga omdömen	14
Nationella prov i årskurs 3	15
Nationella prov i svenska, årskurs 9	16
Slutord	18

Lärares arbetstid - en arbetsmiljöfråga

Nu närmar sig sommarlovet, för landets elever men också för de flesta av lärarna. Det finns de som tittar avundsjukt på lärares arbetstid. Att inte vara tvungen att gå till sin arbetsplats under skolloven är en positiv del av läraryrket. Det kan absolut framhållas i diskussionen om arbetstiden att det är en stor fördel med sammanhängande ledighet under den största delen av elevernas lov. Som vi ska visa i den här promemorian så behövs den tiden. Dels för att ta igen sig, men många lärare använder också tiden under loven för egen kompetensutveckling samt förberedelse och efterarbete av undervisningen.

Även om loven är bra för lärarna för att kunna rekreera sig från ett tungt och ansvarsfullt arbete så är de stora vinnarna eleverna. Eleverna i ungdomsskolan, alltså 900 000 elever i grundskolan och 400 000 elever i gymnasieskolan har sin undervisning organiserad i ett läsår uppdelat på två terminer. Det är då eleverna och skolan i första hand behöver sina lärare. Därför arbetar merparten av deras lärare fler veckotimmar (i genomsnitt 45,5) under terminerna och kompenseras med ledighet under loven.

Det är dock inte bara hur arbetstiden är förlagd och hur mycket undervisning en lärare har som har betydelse, vi måste även tala om innehållet i hela lärarens arbetstid. Både det som ska rymmas inom den reglerade tiden, 35 timmar i veckan och det som ska rymmas inom förtroendearbetstiden.

Lärarnas Riksförbund har under 2010 och 2011 genomfört att antal undersökningar för att kartlägga våra medlemmars arbetsituation. Våra undersökningar visar att lärare upplever en ökning av i stort sett alla arbetstuppgifter de senaste fem åren. Mycket nytt har tillkommit, lite gammalt har tagits bort.

Undervisning

Den 22 juni 2011 kommer det också ett utslag i arbetsdomstolen som handlar om huruvida en kommuns ökning av lärarnas undervisningstid varit ett brott mot gällande kollektivavtal eller inte. Någon

extra timme undervisning per lärare kan tyckas harmlöst, och om det samtidigt ger mer tid för varje elev är det svårt att motsätta sig. Så är det inte, utan när lärarna lagts på fler undervisningstimmar har det istället inneburit ytterligare grupper, och därmed fler elever att betygsätta, bedöma och upprätthålla en god relation med.

När lärares reglerade undervisningstid förhandlades bort gjordes detta för att möjliggöra andra former av arbetstidsorganisation. Det fanns skolor där man ville förnya arbetssätten och då upplevdes den strikta regleringen av undervisningstimmar som ett hinder. Hur blev det då?

En undersökning som genomfördes 2006¹ visar att den huvudsakliga modellen för att fördela arbetstid och arbetsuppgifter för lärare är ”undervisningstid”. Enligt undersökningen gjordes detta i 268 av landets kommuner, dessutom sker det på kollektiva grunder, lika för alla i 230 av kommunerna. Man har alltså i mycket liten utsträckning hittat andra former för organisering av lärararbetstiden.

Samtidigt visade det sig också att undervisningstiden för lärarna har ökat i 235 av landets kommuner. Önskemålet om nya organisationsformer har alltså för del flesta av landets lärare istället inneburit mer undervisning. Den genomsnittliga ökningen av undervisningstiden beräknades till 8,3 procent. Det var inte avtalets avsikt!

Kärnan i skolans verksamhet är förstås undervisning. Man skulle därför kunna tänka sig att ju mer en lärare undervisar, desto bättre. För att kunna upprätthålla kvalitet i undervisningen krävs dock tillräckligt med tid för förberedelser och efterarbete. Därför måste antalet undervisningstimmar per lärare hållas på en nivå som möjliggör god kvalitet.

För en ämneslärare, som redan har flera hundra elever i sina klasser, kan en extra undervisningstimme per dag innebära 30 eller till och med 60 nya elever per vecka.

¹ Genomförd av ombudsmän på Lärarnas Riksförbund och Läraförbundet.

De nya eleverna har lika stor rätt att bli sedda som individer av läraren som andra elever. De har också, precis som alla andra elever, olika förutsättningar vilket kräver olika mycket tid i klassrummet och utanför.

Förtroendearbetstid

Lärares arbetstid är alltså konstruerad så att läraren själv styr över förläggningen av ungefär en fjärdedel av tiden. I årets arbetsmiljöundersökning visar det sig att de svarande i genomsnitt gör 12 timmars förtroendearbetstid per vecka, alltså lite i överkant gentemot avtalets intentioner.

Innebörden i förtroendet är att läraren själv väljer vad som ska göras och när det ska göras. Förra våren ställde vi följande fråga i en enkät till ett urval av våra medlemmar: Arbetade du under sportlovet? Av de 169 lärare som svarade på frågan uppgav 58 procent att det gjorts detta och även här var genomsnittet bland de som arbetat 12 timmar. Vi tror inte att lärarna arbetar lika mycket under alla årets lowveckor, men detta visar att det för många är ett sätt att själva sprida ut arbetet något. För andra är det istället ett bevis för att arbetsbelastningen är större än vad som ryms inom arbetstiden, några lärare uppgav att de ägnat uppemot 40 timmar åt rättningsarbete under lovet.

Arbetstid och arbetsbelastning i vår arbetsmiljöundersökning

Vi kan i årets arbetsmiljöundersökning visa att det finns klara brister i skolans strategiska ledarskap. I skollagen gör man en distinktion mellan utbildning och undervisning. Rektorererna har det övergripande ansvaret – alltså ansvaret för att organisera utbildningen på ett sådant sätt att lärarna kan fullgöra sitt huvuduppdrag – att ansvara för undervisningen. Lärare har även arbetsuppgifter som inte är direkt kopplade till undervisningen – men här måste ledningen se till att balansen upprätthålls så att inte undervisningens kvalitet äventyras.

Det är också uppenbart att det råder en oklarhet kring lärares arbetstid. Många lärare saknar till exempel ett arbetstidsschema. Många lärare redovisar också att de inte alls ersätts om det uppstår övertidsarbete. Ytterligare en arbetsledningsfråga när det gäller arbetstiden är oförmågan att fördela arbetet så att det inte uppstår extrema top-

par. Detta är dessutom något som tycks ha försämrats betydligt sedan vår liknande undersökning 2003.

Man kan också fråga sig hur det går att upprätthålla en god arbetsmiljö när lärare i stor utsträckning förväntas ställa upp för varandra när någon är sjuk eller frånvarande. Våra medlemmar vittnar och en hög sjuknärvaro – främst på grund av att den egna frånvaron tvingar andra till extra arbete eller lämnar eleverna utan undervisning.

Varannan lärare anger att de inte får ro och avskildhet så att de kan förbereda lektioner, läsa och rätta elevuppgifter med mera. Lärararbetet kräver helt enkelt förtroendearbetstid för att göra dessa viktiga arbetsuppgifter.

Viktiga och angelägna skolreformer

Den borgerliga alliansregeringen har genomfört ett stort antal skolreformer sedan de tillträdde 2006. Merparten av reformerna har ett brett stöd hos lärarna, många av dem bygger på krav som Lärarnas Riksförbund ställt sedan länge. I en undersökning svarade våra medlemmar att de tror att reformerna kommer att bidra till en bättre resultatutveckling och underlätta för eleverna att nå målen för undervisningen.

Förbundets undersökning visade också att den genomsnittliga läraren i årskurs 3 behöver lägga ned 60 timmars arbete för att genomföra de nationella proven. Detta sker utan att några andra arbetsuppgifter har tagits bort.

Att införa en tidig, nationellt gemensamt avstämning av elevernas kunskaper i svenska och matematik är av yttersta vikt för att långsiktigt förbättra resultaten i den svenska grundskolan. Både lärare, elever och föräldrar behöver detta stöd för att på rätt sätt kunna arbeta målinriktat och effektivt. Enligt skollagen har alla elever rätt till stöd, inte bara för att nå de grundläggande målen utan också för att kunna lära så mycket det bara är möjligt. Då ger de tidiga proven en god indikation på vilka kunskapsområden eleven själv behöver satsa på men också vilket stöd som kan behövas.

Undersökningen visar också att den genomsnittliga läraren lägger ned 35 timmar per termin eller 70 timmar per läsår för att utarbeta skriftliga omdömen om elevernas resultat och måluppfyllelse. De skriftliga omdömena ska ligga till grund för elevens individuella utvecklingsplan. Även här är det minst lika viktigt att elever som redan når målen ges stöd för fortsatt utveckling, men om fler elever ska nå målsättningen – godkända betyg i alla ämnen, är de naturligtvis allra viktigast för elever som med skolsvårigheter.

Vår undersökning visade med all tydlighet att tidsåtgången för att genomföra reformerna inte medfört att andra arbetsuppgifter tagits bort. Lärarna utför de tillkommande uppgifterna och bär på så sätt upp regeringens reformer. Lärarna betalar med egen tid för att genomföra reformerna.

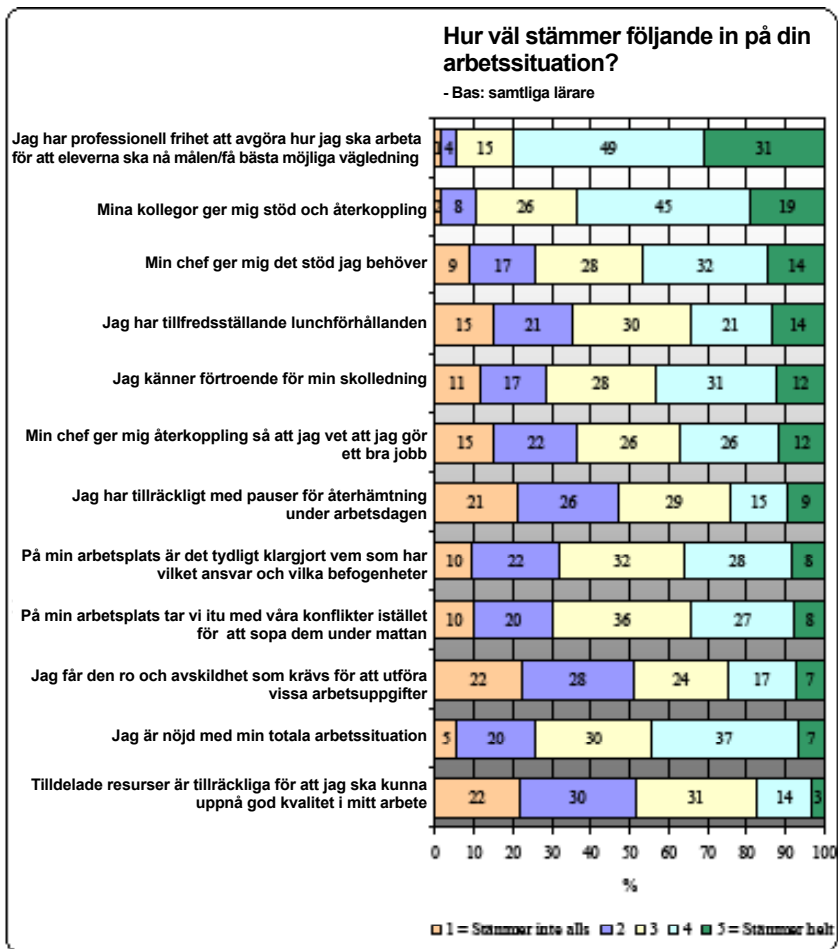
Även i den arbetsmiljöundersökning vi nu genomfört ser vi att 90 procent av lärarna upplever att de administrativa arbetsuppgifterna ökat jämfört hur det såg ut för fem år sedan. Vi ser inte motsvarande minskning för någon arbetsuppgift, men fler än hälften av lärarna uppger att deras tid för egen utveckling minskat. Den nederländska organisationen för att upprätthålla god kvalitet i lärarkåren har ett motto: ”Good quality teachers, for good quality teaching.” Om lärare inte ges tillräcklig möjlighet till egen utveckling försämras radikalt möjligheterna till god undervisning.

Undersökningsresultat

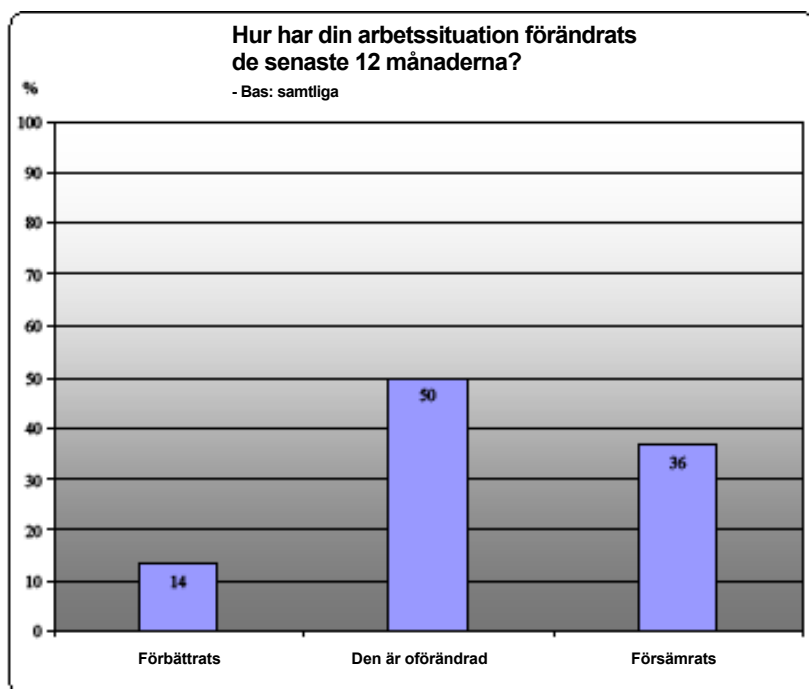
Här redovisar vi statistik som framkommit i de olika undersökningar vi hänvisar till i promemorian.

Arbetsmiljöundersökning 2011

Vi har låtit undersökningsföretaget Excurio Market Research skicka ut en enkät till ett urval av våra medlemmar och resultaten som redovisas här bygger på uppgifter från 870 svarande lärare.

När det gäller lärares arbetssituation tycks det vara mest nöjda med sin professionella frihet och stödet från sina kollegor. När det gäller skolledningen är det något mer tveksamt, både när det gäller stöd och återkoppling från chefen och känslan av förtroende för ledningen. Men det är ändå tre aspekter som klart hamnar på den övre halvan när vi jämför de olika aspekterna. Hälften av lärarna är missnöjda med möjligheten till ro och avskildhet. Vi vet att lärare ofta delar arbetsrum, datorer och telefon med kollegor. Lärare i tidigare skolår kan också vara hänvisade till elevernas klassrum, som kanske även används som fritidslokal, för sitt för- och efterarbete. Detta visar på behovet av förtroendearbets-tid, så att läraren kan förlägga delar av sitt arbete till en plats de själva finner lämplig. Sammantaget ser vi att det är 25 procent av lärarna som uttrycker stort eller visst missnöje med sin totala arbetssituation och det är naturligtvis oroande.

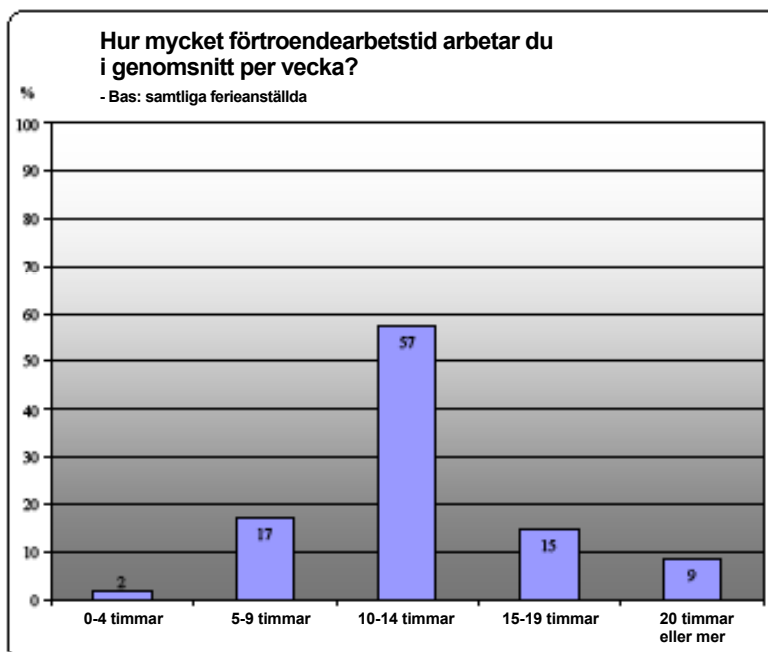

Hälften av de tillfrågade upplever arbetssituationen som i stort sett oförändrad. Drygt en av tre lärare upplever att den försämrats medan 14 procent uppger att den förbättrats. Bland lärarna som upple-

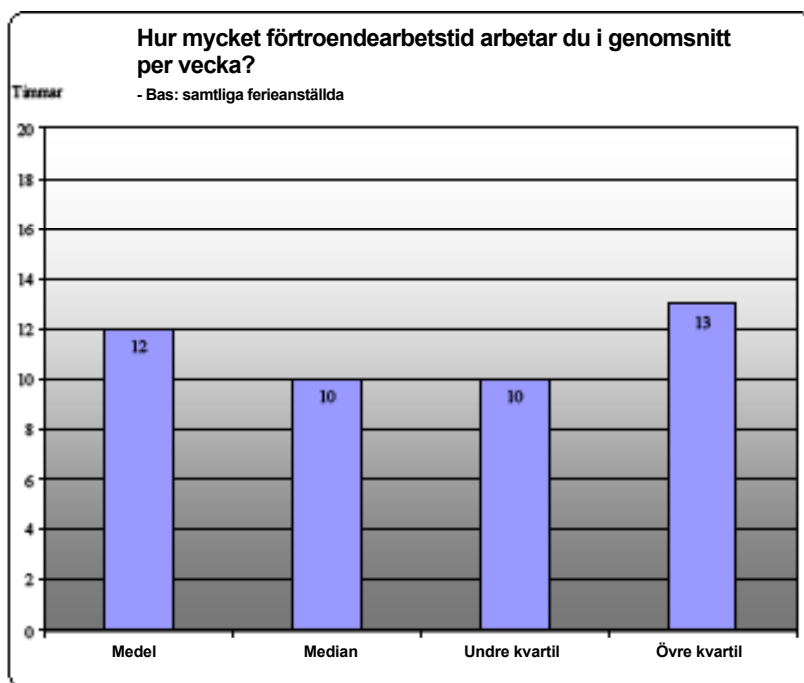
ver en försämring så är det framför allt ökad arbetsbelastning, fler administrativa uppgifter, lägre lärartäthet (fler och större grupper), mer undervisning och dåliga relationer med skolledningen som lyfts fram.

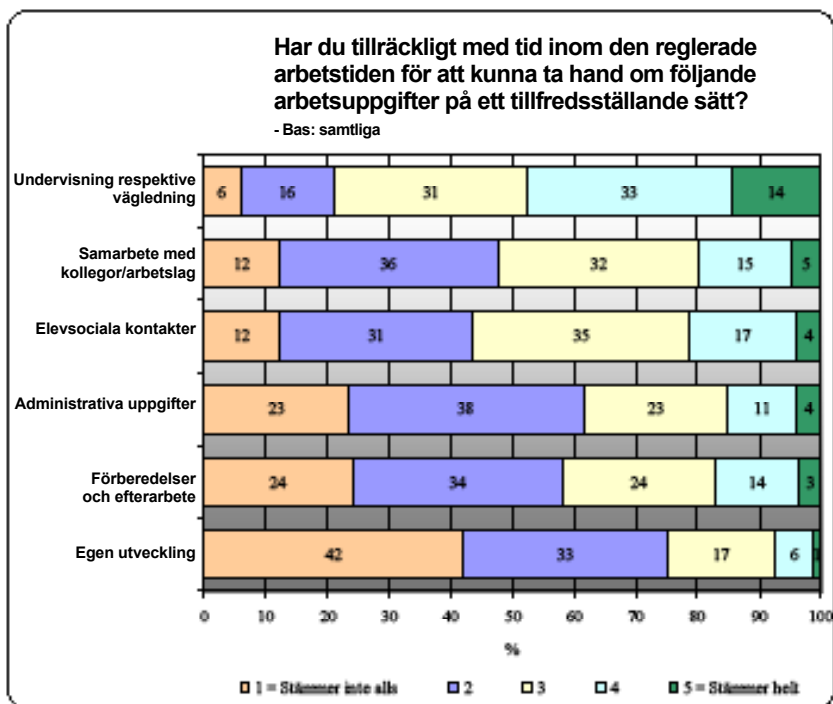
En lärare skriver: ”Arbetsbelastningen ökar hela tiden. Pressen på vad jag ska klara. Vi lärare ska vara superpedagoger och helst lite gudalika. Vi ska klara allt jämt. Det gör inte jag. Men jag klarar väldigt mycket!” En privatanställd lärare skriver. ”Hårdare klimat. Passar det inte så är dörren där. Ingen uppskattning. Rektorn fattar inte vilket hästjobb vi gör. De pedagogiska diskussionerna har försvunnit. Nu handlar det om marknadsföring, hur vi ska få eleverna att skriva bra utvärderingar.”

Bland dem som upplever en förbättring svarar många att de bytt arbetsplats eller tjänst. Många har också fått ny rektor/ledning som de upplever mer stödjande och/eller kompetent. Flera lärare uttrycker också att de nu får undervisa i de ämnen de är utbildade för, vilket de upplever som en klar förbättring. Andra skäl till förbättringar är kompetensutveckling, bättre scheman och bättre lokaler.

Enligt det kommunala läraravtalets bilaga M är lärares årsarbetstid densamma som för andra arbetstagare. Merparten, 1 360 timmar, utgörs av reglerad arbetstid, resten av förtroendearbetstid. Vi ser att 74 procent av lärarna uppger att de i genomsnitt arbetar mellan 5 och 15 timmar förtroendearbetstid. Samtidigt är det 24 procent som uppger att de arbetar 15 timmer eller mer. I nästa diagram ser vi att både medianvärdet, och undre kvartilen landar på tio timmar medan medelvärdet är 12 timmar. Lärarna i den övre kvartilen uppger i genomsnitt 13 timmars förtroendearbetstid i veckan. Konstruktionen med förtroendearbetstid innebär att olika lärare kan arbeta olika mycket, men om intentionen – att lärare ska ha samma årsarbetstid som andra – ska hållas, bör lärarna i genomsnitt arbeta 10,5 timme förtroendearbetstid per vecka. Vår slutsats blir därför att lärarna som kollektivt arbetar fler timmar än vad avtalets konstruktion har avsett.

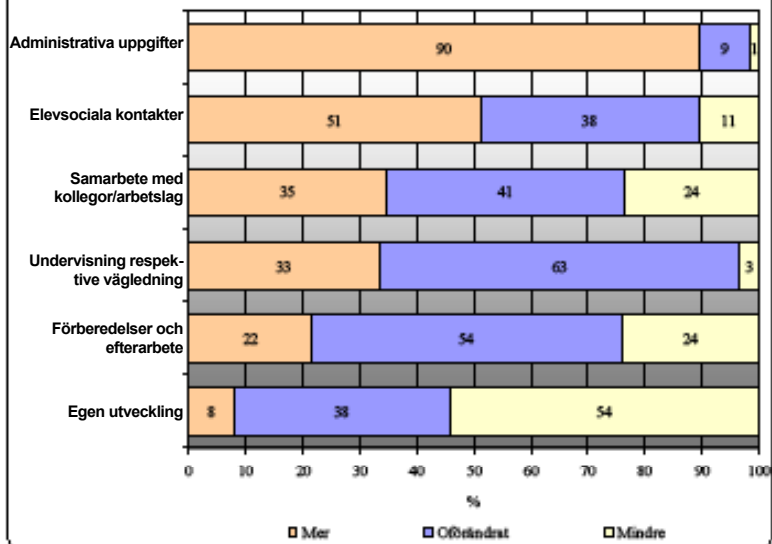

Om vi bedömer svaren 3, 4 och 5 som "tillfredsställande" är det endast till arbetsuppgiften "undervisning" som merparten av lärarna upplever att de har tillräckligt med tid. När det gäller tid till samarbete är det ungefär 50-50 och med tid till elevsociala kontakter är det något sämre bevänt. Runt 60 procent av lärarna upplever inte att de inom sin arbetstid hinner ta hand om administration, för- och efterarbete på ett tillfredsställande sätt och när det gäller egen utveckling ser det riktigt illa ut. Enligt det kommunala avtalet ska lärare varje år i genomsnitt ha 104 timmar till kompetensutveckling, inom den reglerade arbetstiden. Det innebär att någonstans mellan 7 och 8 procent av arbetstiden borde gå till kompetensutveckling – som läraren i sin tur borde uppleva som egen utveckling.

På vilket sätt har dina arbetsuppgifter förändrats jämfört med för 5 år sedan?

- Bas: de som har samma typ av tjänst idag som för 5 år sedan

Ovanstående resultat baseras på svaren bland de personer som uppgav att de har samma typ av tjänst idag som för 5 år sedan. 72 % av lärarna uppgav att de har samma typ av tjänst idag som för 5 år sedan.

Vi ser att det absolut vanligaste är att lärare upplever att deras administrativa uppgifter har ökat, 90 procent av de svarande menar att det är så medan 1 procent menar att det minskat. Det är alltså inte fråga om någon omfördelning mellan lärarna! En av tre lärare uppger att de har mer undervisning idag än för fem år sedan, då ska vi också ta i beaktande att mer undervisning ofta även för med sig mer kringuppgifter, inte minst för- och efterarbete och administration.

Hälften av lärarna upplever att de elevsociala kontakterna ökat och ungefär lika stor andel upplever att tiden för egen utveckling minskat. Det är också tydligt att ökningarna totalt sett är större än minskningarna – så om inget som inte ryms inom dessa kategorier tagits bort – kan vi även dra slutsatser att den totala arbetsbördan också ökat.

Lärares arbete på sportlovet 2010

Vad gjorde de 169 lärare som arbetade under sportlovet?

(Observera att varje lärare kan ha svarat flera alternativ)

111 (66 procent) av lärarna förberedde undervisning/lektioner.

25 (15 procent) av lärarna rättade/förberedde nationella prov.

102 (60 procent) av lärarna rättade/förberedde egna prov.

47 (28 procent) av lärarna arbetade med bedömning/betygssättning:

40 (24 procent) av lärarna skrev omdömen om eleverna.

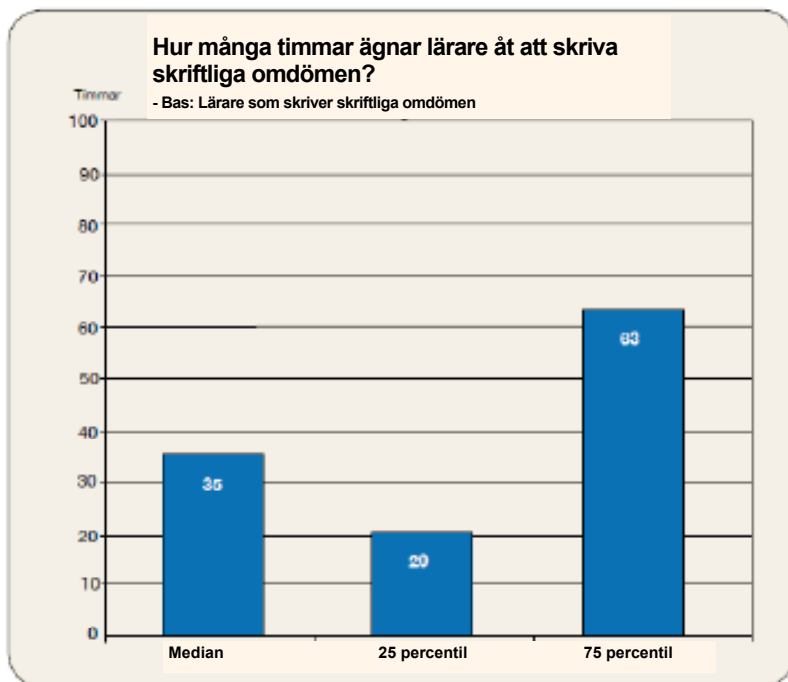
24 (14 procent) av lärarna förberedde utvecklingssamtal.

57 (24 procent) av lärarna ägnade sig åt egen kompetensutveckling

40 (24 procent) av lärarna ägnade sig åt andra arbetsuppgifter.

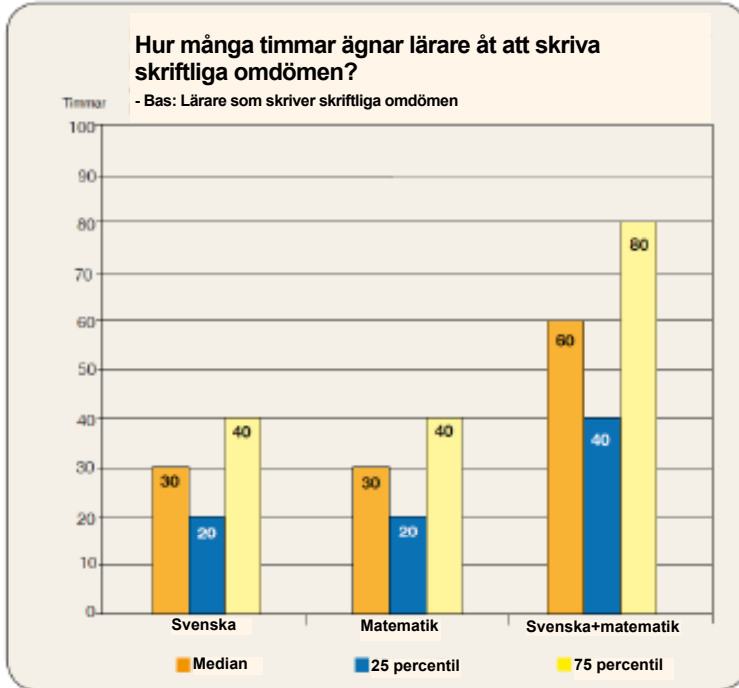
Skriftliga omdömen

Enligt den undersökning vi genomförde våren 2010 har de skriftliga omdömena inneburit en veckas arbete ytterligare per termin.

Nationella prov i årskurs 3

Enligt den undersökning vi genomförde våren 2010 var medianvärdet för den tid lärare la ner på att rätta nationella prov i svenska och matematik i årskurs tre 60 timmar. Åtta av tio lärare uppgav samtidigt att andra arbetsuppgifter inte hade minskats för att uppväga detta.

Nationella prov i svenska, årskurs 9

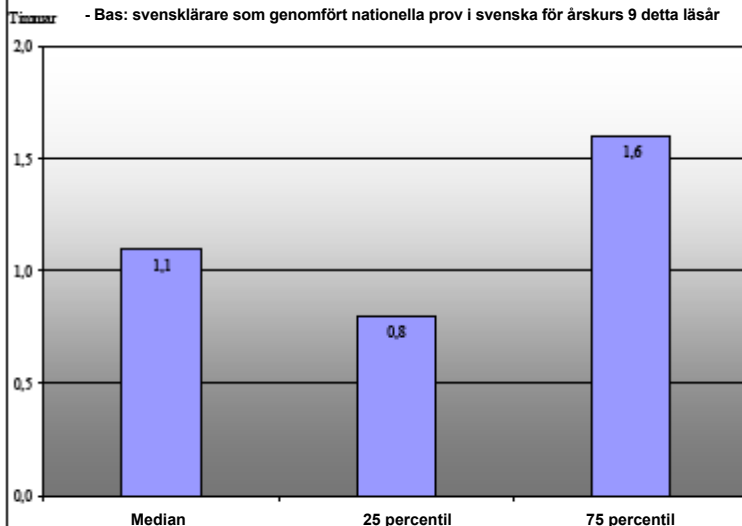
I denna undersökning lät vi Exquiro Market Research intervjua lärare som genomfört nationella prov i svenska i årskurs nio. Vi ville dels veta om proven upplevs som ett stöd för bedömning och likvärdighet, dels vad genomförandet innebär för lärarnas arbetsbelastning.

Närmare 90 procent av lärarna upplever att proven utgör ett stort eller mycket stort stöd för deras bedömning och betygssättning. Det är inte någon lärare som menar att proven inte alls ger ett sådant stöd. Tron på provens förmåga att bidra till en likvärdig bedömning är något mindre men det är ändå en majoritet av lärarna som har en positiv tilltro till provens förmåga att bidra till att eleverna oavsett skola eller lärare får en likvärdig bedömning.

Tidsåtgången för arbetet kring genomförandet av nationella prov, alltså förarbete, rättning och genomgångar är mellan en och en och en halv timma per elev. Desto fler elever läraren har desto mindre tid går åt per elev. Våra resultat tyder på att man inte alls lyckas planera in den tid som kringarbetet med nationella prov tar i lärarnas årsarbetschema. En stor del av rättningen sker på förtroendearbetstid vilket kan medföra att lärarna under provperioden får en ökad arbetsbelastning eller måste lägga mindre tid på annat för- och efterarbete.

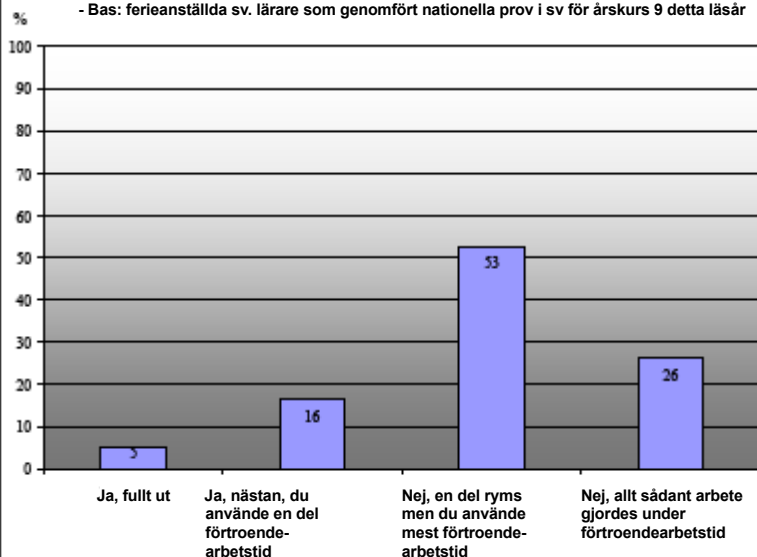
Hur många timmar ägnar lärarna åt för- och efterarbete per elev i samband med de nationella proven i svenska i årskurs 9?

- Bas: svensklärare som genomfört nationella prov i svenska för årskurs 9 detta läsår

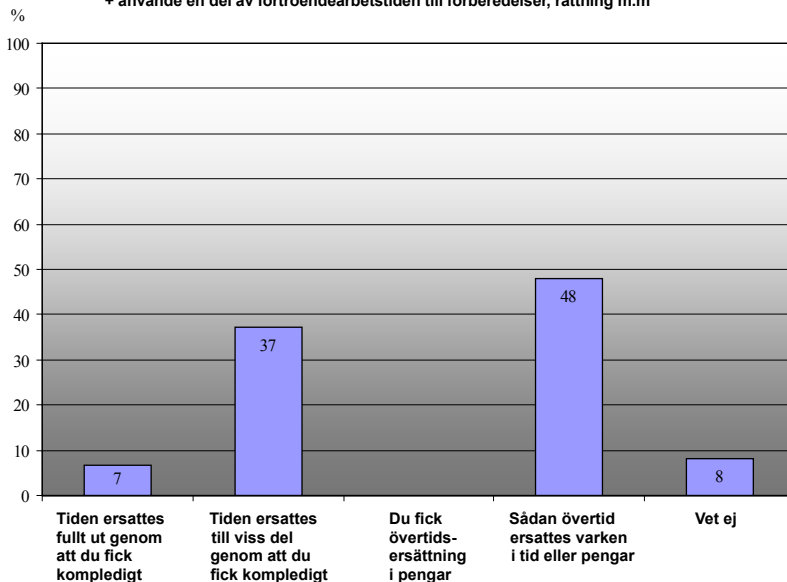
Rymdes tiden för förberedelser, rättning, genomgång med kollegor/elever/föräldrar i samband med de nationella proven i sv. i åk 9 inom den reglerade arbetstiden?

- Bas: ferieanställda sv. lärare som genomfört nationella prov i sv för årskurs 9 detta läsår

Hur hanterades i huvudsak eventuell övertid i samband med rättning av nationella prov?

- Bas: ferieanställda sv. lärare som genomfört nationella prov i sv för årskurs 9 detta läsår
+ använde en del av förtroendearbetstiden till förberedelser, rättning m.m

Slutord

Oavsett vilket utslag det blir i domstolen måste de centrala parterna ta ansvar och finna en lösning på problemen kring lärares undervisningstid och balansen i arbetsinnehållet. Att ta bort reglerad undervisningstid för lärare byggde på den felaktiga föreställningen att undervisning inte skulle finnas.

Nu finns undervisning, och många av de försök som genomförts för att "avskaffa" undervisningen i form av fritt eget arbete har visat sig leda till dåliga resultat för eleverna.

Låt oss ta itu med frågan, det handlar inte om enkla symbolfrågor som sommarlov. Eleverna har undervisning, eleverna har sitt läsår. Lärarna är beredda att koncentrera sin arbetstid till terminerna, för att upprätthålla bästa möjliga kvalitet i undervisningen.

Lärarnas Riksförbund är det enda förbundet i Sverige som organiserar enbart behöriga lärare och studie- och yrkesvägledare. Med våra cirka 85 000 medlemmar är vi ett av de största förbunden inom Saco.

LÄRARNAS
RIKSFÖRBUND

www.lr.se